

WHO'S WHERE—AND WHY

INCLUDED in this column are the names of all members of the Association, or membership, of whom we have any recent news.

A

ABELE, CLARENCE A.
Navy Yard, Boston, Mass.

After all the tidy copy-book maxims which Captain Abele is in the habit of sending us, comes this cording letter, which is our idea of news. The incident was reported in the press, but it is even better in the Captain's own words:

"I did not receive a copy of the *Red Ink Number* so don't know anything about your bankrupt state, but I'll forgive you for it if you'll send me a copy.

"I have come out of the doldrums, have retired from active service in the Navy

candidates to take examination for admission next Saturday. That *doesn't* look like depression among the boys."

"P. S. I passed through the Kiel Canal thirteen years before to the day enroute to Danzig and my A. R. A. Mission. Some change in the meantime!"

AICHER, J. W. H.
P. O. Box 68, Station C,
Los Angeles, Cal.

"Your recent announcement under date of August, 1932, received. The same is signed 'The Editor.' Who is the Editor anyway? You do not expect a person to take the time to write an impressive piece of English literature, and then receive a rejection slip on it from some

popped up the amazeem tors. His *cut* by a M

ALLEN, RO

"Strong as the A. R. A. conscious as I languet dates when duties in ticipation to now face the to miss this graphically I tance."

These regret the last we in who is now I

ANONYMOU

Under this a contributor in these page in contravent non-political" it was thought benefit of edit anybody who shouldn't hid anybody who and can write is technically

BALINGER,
Falls Ch

"When you I am up to, I lems, n ever mighty diffic much for me so little in the ment clerk th

lying colors. Some of the Boston newspapers passed out considerable *boisey* on our arrival, one of them advocating abolishing the school. However, for about 30 vacancies, there are already 148

a plain gray suit, a bright blue tie. No *fol-de-rols* for him."

"Flaunting a white carnation in his coat, convivial George Akerson, former secretary to President Hoover, suddenly

30

ПАСЬЛЯ БЕЛАРУСІ: АДРАСЫ Й ЛЁСЫ

Джон Айкер. — Рэйманд Брэнд. — Фрэнк Вілі.
— Доналд Гардзі. — Ралф Герц. — Доналд
Ліндсэй. — Джон Мэйтланд. — Г'ю Рамсэй. —
Сэдрык Сьміт. — Чарлз Ўілабі. — Джордж Шрэ-
мэл

Перад Калядамі 1923 году ў Нью-Ёрку выйшла новае выданьне — бюлетэнь «Хто дзе ў АРА». Публікацыю адкрывала папярэджаньне:

Гэтае дасьледаваньне мінулага, сучаснасьці й будучыні вэтэранаў АРА поўнае памылак. Шмат імёнаў, якія трэба было б уключыць, адсутныя, а тыя, што ёсьць, напісаныя з памылкамі. Адрасы,

верагодна, ужо несапраўдныя. Навіны недакладныя й аднабаковыя. Нягледзячы на ўсе гэтыя недахопы, мэта публікацыі вышэйшая за ўсе папрокі.

Нягледзячы на папярэджаньне аб недакладнасьці зьвестак, я вырашыў паспытаць шчасця й на падставе апублікаваных зьвестак напісаць лісты нашчадкам арамітаў, якія працавалі ў Беларусі⁸⁸. Пасьля жорсткага адбору ў розныя куткі ЗША я адправіў каля дзвюх сотняў лістоў:

Шаноўны спадар:

як дасьледнік Гувэрэўскага інстытуту, што ў Стэнфардзім унівэрсытэце, я займаюся вывучэньнем дзейнасьці АРА. Вашае прозьвішча супадае зь імем супрацоўніка АРА, які працаваў у Беларусі ў 1922–1923 гадох. У архівах Гувэрэўскага інстытуту мною знойдзеныя звесткі пра гэтую асобу. Калі вы альбо нехта з вашай сям’і нешта

⁸⁸ Некалькі дзён запар у бібліятэцы Стэнфардзкага ўнівэрсытэту я запускаў адмысловую пошукавую сыстэму камп’ютарнай сеткі, пераглядаў тэлефонна-адрасныя кнігі гарадоў, дзе маглі жыць нашчадкі беларускае каманды АРА, і выдрукоўваў адрасы. Складанасьць палягала ў тым, што на прозьвішча Сьміт, напрыклад, камп’ютар выдаў 27 тысяч імёнаў — нават з улікам геаграфічных абмежаваньняў. Пазней, у Бібліятэцы Кангрэсу ЗША, я працягваў пошукі ў розных базах зьвестак, пераглядаў газэтныя нэкралёгі, сьпісы пахаваных на могілках. Тое-сёе ўдалося ўдакладніць, але галоўныя знаходкі магчымыя, калі будучь выстаўленыя ў інтэрнэт звесткі ўсіх агульнанацыянальных перапісаў насельніцтва ЗША (пакуль апошні перапіс, да якога ёсьць доступ, — 1930).

ведаеце пра гэта, пільна прашу паведаміць. Калі не, прабачце за клопат.

Пакуль пошта развозіла мае пасланыя й незнаёмыя адрасаты ў розных штатах са здзіўленьнем разгортвалі лісты з Каліфорніі, я нумар за нумарам гартаў бюлетэнь АРА й чытаў вясьлёлыя рэдакцыйныя камэнтары, допісы і ўспаміны.

Ужо з архіўных дакумэнтаў 1922—1923 гадоў пра дзейнасьць АРА ў Беларусі вынікала, што трое амэрыканцаў — Фрэнк Вілі, Г’ю Рамсэй і Джордж Шрэмэл — вярталіся дадому разам з жонкамі, якіх знайшлі ў Менску й Гомелі. Была няпэўная інфармацыя, быццам кіраўнік Менскай акругі Чарлз Ўілабі ўсынавіў дваіх дзетак зь сіроцкага дому. Сустрэкаліся сьведчаньні, што кіраўнік Гомельскай акругі Джон Мэйтланд пазьней наведваў Беларусь. Аднак гэтыя звесткі былі няпоўныя і ўскосныя.

Бюлетэнь АРА друкаваўся больш за чатыры дзесяцігодзьдзі, апошні нумар выйшаў у 1965 годзе, калі памёр Гербэрт Гувэр. Бюлетэнь даваў магчымасьць заглянуць наперад — у мінулае.

Кожны нумар меў разьдзел пад назовам «Хто дзе й чаму». Рэдакцыя заклікала арамітаў пісаць лісты, паведамляць звесткі пра калегаў і зьмяшчала фрагмэнты допісаў паводле альфабэту:

Бюлетэнь выпушчаны зь верай у тое, што ўдзел у працы АРА для нас азначаў болей, чым про-

стае сяброўства ў вясковым аркестры з дудкамі й барабанам. Сяброўствы й знаёмствы, якія завязаліся падчас гэтай працы, — больш чым звычайныя сустрэчы.

Самы першы нумар пачынаўся прозвішчам чалавека, які працаваў у Беларусі:

Джон Айкер, кіраўнік Віцебскай акругі, студзень — ліпень 1922

1923, сьнежань. Пасьля Віцебску Айкер ніколі ўжо ня быў такім, як раней⁸⁹. Мы гэта разумеем. Ён правёў лета, спрабуючы вылечыцца ад «беларускай хваробы» на моўных курсах у Біярыцы, а цяпер знаходзіцца ў Оксфардзе. Спадзяёмся, з прычыны свайго акцэнту. Ён дазволіў сабе вучобу там не дзякуючы заробкам у АРА, а на свае ранейшыя капіталы.

1926, сьнежань. Джон займае пасаду сакратара партыянай кампаніі ў Лос-Анджэлесе, займаецца афармленьнем даставаў жывёлы. Ён піша: «Калі б я мог рэкламаваць сябе, як некаторыя, што ўвесь час на радыё, дык ня мусіў бы слаць паштоўкі, каб паведаміць, што я ў парадку й не жанаты, дзякаваць Богу».

⁸⁹ Летам 1922 Айкер быў пераведзены на працу на Волгу, а ў лютым 1923 узначаліў Харкаўскую акругу АРА. Ад'езд Айкера ў траўні з Харкава, які быў сталіцай Украіны, стаў супрацьлегласцю ягонага развітаньня зь Віцебскам: «Сп. Ракоўскі, прэзыдэнт Украіны, сказаў Айкеру, што праца АРА была вельмі значнай дапамогай Харкаву й папрасіў яго перадаць падзяку ўкраінскага ўраду амэрыканскаму народу».

Aicher, John W. H. 1010 Hearst Bldg. San Francisco, Cal.

Aicher has never been the same since Vitobsk. We understand this. He spent the summer taking the Biarritz-and-so-on-tour for the White Russian melody and is now at Oxford; we suppose for his accent. No, it isn't his A.R.A. savings; he owns a few securities. P.S. We now learn that he expects to come home soon.

Allen, Ronald H. Fulton, N. Y.

Allen broke all Russian Unit endurance records with 22 months non-leave service, during which he conquered everything but a mosquito. Malaria and he are now having it out in Fulton, and, we are glad to say, he is getting the upper hand.

Anderson, John G. 3220 - 13th Street, N. W. Washington, D.C.

The first Russian bride and her husband and the dog are home. We can't know because we haven't been informed, but we imagine that the husband is looking for a job, while the bride is looking over the styles and the dog is looking disconsolate. Pretty hard to be a "furriner" in America.

Another P. S. A letter just received indicates that our prescriptions were nearly correct, - except that all three are looking for a home and that Anderson has found a job. He is Assistant to the Secretary of the Railway Accounting Officers Association with offices in the Woodward Building, Washington, D.C. It may be of interest to dog fanciers to learn that Anderson describes his hound as a "Gumbert Puppy."

Anderson, Oscar, J. E. 1032 - 57th Street, Brooklyn, N. Y.

He is at Columbia. No doubt he is studying Russian. Except Moscow, there is probably no place in the world more Russian than Columbia.

Ansley, Robert W. 276 Onderdonk Avenue, Brooklyn, N. Y.

All of his many friends will regret to hear he has been very ill with tuberculosis for several months and is in the Veterans' Hospital, New Haven.

Arras, William A. Present Home Address, Freeburg, Ill.
86 Starnale Road, West Kensington, London, England.

The former compiler of statistics can't make up his mind whether to remain an Illinois Britisher, or to become a British Illinoiser. Should the problem prove insoluble, he will probably rejoin the Muscovites.

Бюлетэнь АРА друкаваў адрасы былых супрацоўнікаў, і людзі, якія пасябравалі ў Беларусі, маглі заўсёды прыехаць у Сан-Францыска, зайсьці ў будынак Герста 1010, каб разам з Джонам Айкерам глынуць чаго-небудзь моцнага ад «беларускай хваробы»

1928, ліпень. Джон піша з Лос-Анджэлесу: «Клюб АРА ў гэтым горадзе, выглядае, сканаў, але, спадзяюся, нехта зь сяброў, хто мае час, зьбярэ нас калі-небудзь разам. Пару гадоў таму ў горадзе налічвалася каля 15 чалавек, якія працавалі ў розных арганізацыях Гувэра. Няма чаго й казаць, мы вельмі шчаслівыя, што Шэф стаў кандыдатам у прэзідэнты ЗША...»

1929, люты. Джон — віцэ-прэзідэнт Ціхаакіянскай фінансавай карпарацыі ў Лос-Анджэлесе. Ён піша: «Хацеў бы быць у Вашынгтоне на інаўгурацыі прэзідэнта. Але калі пачынаеш новы бізнэс, мусіш быць увесь час у офісе. Рады паведаміць, што вынікі прымальныя...»

1932, кастрычнік. Бюлетэнь не надрукаваў аднаго з допісаў Айкера. Джон піша: «Атрымаў ваш апошні адказ за жнівень 1932-га, падпісаны «рэдактар». А хто такі рэдактар? Вы ж ня можаце спадзявацца, што нехта напіша аб'ёмісты кавалак ангельскай літаратуры, а потым атрымае адмову ад якога-небудзь будучага рэдактара, які вучыўся некалі ў Гарвардзе ці Ельскім унівэрсытэце й думае, што ведае ангельскую мову. Рабіце як Гандзі — пераначуйце перад адказам, — калі будзеце адказваць увогуле». Наш найлепшы адказ — зробім як Гандзі й захаваем поўнае маўчаньне.

1933, сьнежань. Прэзідэнт карпарацыі «Prudential Asserptance» піша, што ня мае навінаў і прыедзе ў Нью-Ёрк толькі калі будзе мець магчымасьць сустрэцца з рэдактарам. Калі ў вас зброя, якой на бойнях прыстрэльваюць коней, сп. Айкер, не марнуйце часу на пры-

езд. А іначай — будзьце ласкавыя. Вам трэба было б быць больш памяркоўным, бо, калі б мы хацелі сканцэнтраваць агонь на вас, мы б выкінулі й вашыя першыя два допісы.

1937, сьнежань. Джон піша з Лос-Анджэлесу: «Дагэтуль я лавіў рыбу ў горных рэках Сіера-Нэвады, аднак летась зь сябрамі паехалі на вусьце ракі Керн. Я падумаў, што сёлета добра было б паехаць да вытокаў Керн, напісаў запыт і атрымаў брашуру з тае мясьціны. Некалькі знаных чальцоў асацыяцыі АРА былі сярод сяброў — удзельнікаў паездкі...»

1945, кастрычнік. Джон піша: «Толькі што вярнуўся з заходняй часткі Ціхага акіяну. Апошняя мая база была ва Ўлітгі, выспы Заходнія Караліны. Тры з паловай дні ляцеў у Сан-Францыска, 6700 міляў, бо захварэла маці, і быў зь ёю тыдзень, да самага канца. Паколькі ў мяне было дастаткова балаў, штаб у Гуаме адпусьціў мяне, і цяпер я звольнены ў запас і жыву ў сваім доме ў Пасадэне. Перад службаю за мяжой служыў у Арызоне, Нью-Ёрку й Каліфорніі. Спадзяюся вярнуцца да мірнага жыцьця...»

1946, сьнежань. Піша з Лос-Анджэлесу: «Са мной можна зьвязацца праз унівэрсытэцкі клуб. Я пляную сабраць старую гвардыю АРА на абед ці вячэру».

1950, красавік. З Лос-Анджэлесу: «Ужо год як пакінуў заняткі бізнэсам. Аднак яшчэ даю сабе рады й, раптам нехта са старых сяброў будзе тут узімку, усьцешуся, калі яны мяне адведваюць».

1952, кастрычнік. «Меў магчымасьць гэтым летам тры месяцы падарожнічаць па Эўропе зь сям'ёй. Я ўпершыню ў Эўропе пасяля 1920-х гадоў. Мы наведалі Англію, Шатляндыю й Валію, затым Нарвэгію, Швэцыю, Данію й вярнуліся ў Галяндыю, потым была Бэльгія, затым у Нямеччыне плылі па Рэйне, пасяля адправіліся ў Інсбрук і праз горы ў Італію, дзе правялі некалькі тыдняў. Затым падарожнічалі па поўдні Францыі ды ў Швайцарыі й перад вяртаньнем дадому наведалі Парыж. Па-за вялікімі гарадамі ўсюды, дзе мы былі, усё выглядала ў парадку. Пара ангельскіх, нямецкіх і італьянскіх гарадоў, зразумела, у дрэнным стане. Я моцна сумняюся, ці насамрэч Эўропе патрэбная нашая дапамога, апроч як адбудаваць разбураныя гарады. Нашыя палітыкі, ясна, іначай глядзяць на гэтую справу».

1953, кастрычнік. «Ужо пару гадоў як я пайшоў на пэнсію, але патроху займаюся рознымі справамі. Думаю правесцьці лета ў гарах паблізу ад Лос-Анджэлесу, а за мяжу ня ехаць».

1956, красавік. 2 красавіка 1956 ва ўзросьце 57 гадоў у Каліфорніі памёр Джон Айкер.

Рэйманд Брэнд, кіраўнік Віцебскай акругі, жнівень 1922 — чэрвень 1923

1924, красавік. Піша ў газэту «Washington Herald» пад рубрыкай «Людзі, якія думаюць»: «На жаль, спадар Гувэр прадаў сваю долю ў выданьні, і таму здаю сваю душу сп. Герсту да-

туль, пакуль бюро АРА не пачне наймаць новых людзей на працу». Брэнд піша пра Віцебск амаль непрыязна. Гэтаксама й пра мястэчка Сэдалія ў штаце Місуры. Бедная Сэдалія! Брэнд гаворыць, што мае кантракт з газэтай «Christian Science Monitor» на сэрыю нарысаў, але гатовы ўсё кінуць, каб далучыцца да каманды АРА, што корміць галодных у Нямеччыне.

1925, кастрычнік. Пасяля двух гадоў працы ў Вашынгтоне ў якасьці карэспандэнта газэты «Saint Louis Post-Dispatch» выправіўся на павольным караблі наведаць знаёмыя мясціны ў Оксфардзе й Парыжы, зь якімі ён мае інтымныя стасункі. Калі падарожжа мае на мэце нешта апроч адпачынку, дык мы падазраём, што гэта папаўненьне калекцыі францускай літаратуры й гравюраў.

1926, сьнежань. 11 верасьня ў Балтымары Рэйманд ажаніўся з Адэляй Гарысан.

1931, люты. Як карэспандэнт газэты Сэнт-Луісу, сп. Брэнд, натуральна, больш цікавіцца рэвалюцыямі ў нас, чым у Паўднёвай Амэрыцы.

1934, ліпень. Анкета бюлетэня АРА: Калі б вы мелі выбар, памятаючы досьвед АРА, што б вы выбралі — вайну, голад, забарону алькаголю, дэпрэсію ці проста рэвалюцыю? — Проста рэвалюцыю.

1935, сакавік. Адзін з нашых найшчырэйшых карэспандэнтаў, якога ў рэдакцыйным артыкуле «Saint Louis Post-Dispatch» называюць «Чалавек навінаў нумар адзін», абраны прэзыдэнтам Нацыянальнага прэс-клубу ў Ва-

шынгтоне; загадвае там карпунктам «SLPD», ён піша: «Гаворачы праўду, мушу прызнаць, што больш сымпатызую цяперашняй адміністрацыі Рузвэлта, чым ураду Шэфа».

1936, лістапад. Хаця ўладальнік «SLPD» раней належаў да дэмакратычнай партыі, а цяпер газэта памяняла ўласніка, Брэнд не мяняе арыентацыю як сланечнік.

1946, студзень. Брэнд мінулае вясны атрымаў першую памятную ўзнагароду імя Рэйманда Клэпэра: «У год, калі было шмат перашкодаў для свабоднага руху навінаў, ён безупынна, сьвядома й з зайздросным майстэрствам намагаўся даваць праўдзівую й глыбокую справаздачу пра грамадзкія й палітычныя кірункі ў сталіцы». Прэзэнтацыя адбылася на штогадовай вячэры асацыяцыі карэспандэнтаў Белага дому, на якой прысутнічалі прэзыдэнт Рузвэлт і іншыя ўрадавыя й вайсковыя кіраўнікі.

1965, травень. Супрацоўнік «Saint Louis Post-Dispatch».

Фрэнк Вілі, лекар Менскай акругі

1923, сьнежань. Ажаніўся з маладой лэдзі зь Менску й інтэнсіўна вывучаў трахому. Гэта адзіныя дзэве падказкі, якія мы маем для пошукавай каманды.

1926, сьнежань. У адным з выпускаў Вілі быў пазначаны як зьніклы бязь вестак. Ягонныя сябры па Менску здолелі прасачыць сьляды да гораду Мэдыны, штат Нью-Ёрк, дзе ён мае мэ-

дычную практыку як оталярынголяг. Ягонаі жонцы зь Беларусі ЗША падабаюцца, і яны на радзілі двух сыноў, каб разам радавацца жыцьцю. Мы афіцыйна адклікаем сыгнал SOS.

Доналд Гардзі, кіраўнік Менскай акругі, студзень — кастрычнік 1922

1923, сьнежань. Мы ведаем, чым Доналд Гардзі займаецца, але ня можам сказаць, бо прысягнулі трымаць у сакрэце. Аднак гэта ў межах закону й па-свойму сумленны занятак. Што сапраўды важна — прыбытковы.

1925, кастрычнік. Наколькі мы разумеем, ён займаецца нечым, зьвязаным з рэкламай у фарбавай прамысловасьці. Сёлета быў заўважаны за гульнёй у гольф і плаваньнем. Наведнікі ў ягоным доме заўсёды жаданыя госьці незалежна ад таго, гуляюць яны ў брыдж ці не.

1926, люты. Доналд піша з Гамбургу, з прадстаўніцтва кампаніі «General Motors»: «У мяне сапраўдная праца й таксама сапраўдныя перашкоды, якія трэба пераадолець. У офісе працуе сорок чалавек і сем у рэгіёнах. Паводле праграмы мы павінны прадаць ад 6 да 8 тысяч аўтамабіляў у 1926 годзе. Кошт жыцьця ў Гамбургу вышэйшы за амэрыканскі, асабліва дарагія ежа й жыллё. Марка выглядае як і раней, але каштуе толькі чвэрць даляра. Гэта няправільна!»

1928, ліпень. Доналд піша, што патрабаваньні працы ў прадстаўніцтве прывязваюць

яго да аднаго месца, але дадае неяк непаслядоўна, што абавязкі клічуць яго ў падарожжа ў Расею.

1929, люты. Вярнуўся з Эўропы й паведамляе больш дэталю пра свайго сябра зь Менскай акругі АРА Ралфа Герца, чым мы маглі вычытаць зь лістоў самога лекара Герца цягам месяца, быццам бы ён складаўся з адных нядзеляў.

У **1930-я гады** Доналд Гардзі працуе ў «General Motors» і шмат падарожнічае па Цэнтральнай Эўропе й Афрыцы. У 1941 ён вяртаецца ў ЗША.

1941, красавік. «Вельмі добра быць дома. Першае ўражаньне — як шмат усяго: рознай ежы, аўтамабіляў, бэнзіну, дамы з ацяпленнем і іншыя выгоды жыцця. Наступнае ўражаньне — мы мала цэнім, разумеем і цікавімся тым, што адбываецца ў Эўропе й сьвеце. Мы няблага інфармаваныя, але маем тэндэнцыю паглыбляцца ў свае мясцовыя інтарэсы й асабістыя справы. На маю думку, трэба было даўно заняць цвёрдую пазыцыю ў міжнародных справах і вытрымліваць яе да канца. Усё па-вар'яцку пераплялося, і перад тым як стане лепш, будзе горш. Мы ў Штатах атрымаем сваю долю бяды — ці гэта будзе ў выглядзе вайсковай акцыі, ці эканамічнага ціску. Ніхто не заплаціць па нашым рахунку за нас»⁹⁰.

⁹⁰ Звесткі пра першага кіраўніка Менскай акругі рэгулярна, ня менш раз у год, зьяўляюцца ў бюлетэні АРА й пасля вайны — ён надалей працуе ў Лёндане прадстаўніком «General Motors», шмат падарожнічае, сустракаецца з арамітамі.

1960, красавік: «Я пайшоў на пэнсію 1 студзеня 1959, пасля трыццаці гадоў працы, фактычна ўвесь час за мяжой. Баюся, прапушчу гэтую сустрэчу АРА, апошняя мне вельмі спадабалася. Дарэчы, я цяпер у Лёндане з нашымі калегамі з АРА Вольгай і Джорджам Гарынгтанамі, так што ўсё зусім гэтаксама, як у старых часы».

1962, травень. Гарынгтан піша: «У траўні мы з жонкай захапілі Дона Гардзі й праз Стакгольм і Хэльсынкі выправіліся ў Ленінград, затым у Маскву, на Каўказ, у Крым, Кіеў і адтуль у Вену». У Менск Гардзі не заяжджаў.

Ралф Герц, лекар Менскай акругі

1923, сьнежань. Доктар Герц абвясчае пра адкрыцьцё сваёй практыкі ў Рочэстэры, штат Мінэсота. Ралф выступіў перад лекарамі ў Рочэстэры зь лекцыяй на тэму «Гувэрызацыя Расеі». Мы заўсёды думалі, што «гувэрызацыя» азначае менш есьці, але мы ўпэўненыя, што нашая мэта ў Расеі была, каб людзі елі больш. Што ж тады азначае «гувэрызацыя Расеі»?

1925, ліпень. Ралф мае прыватную практыку ў Кліўлэндзе, штат Агаё.

1926, сьнежань. Ралф піша: «Жанімства як паветраны балён: можна прыямліцца на вострую агароджу альбо ў бруд. Але напэўна некуды прыямліцца. Мараль: усё яшчэ халасьцяк».

1928, ліпень. Па-ранейшаму практыкуе

хірургію ў Кліўлэндзе. Аўтар пэрліны ў паза-мінулым нумары: «Жанітва як паветраны балён: можна прызямліцца на вострую агароджу альбо ў бруд». Апошняя навіна: «Спадарства Бокра абвясчаюць пра шлюб сваёй дачкі Гізэлы й доктара Ралфа Герца ў нядзелю 25 сьнежня 1927».

1929, люты. Прырода бярэ сваё, і ўслед за нашым папярэднім паведамленьнем мы атрымалі наступную навіну ад Ралфа Герца: «Ралф-малодшы нарадзіўся шаснаццаціга! Што за хлопца! Вось яно як! Гэта пэўна вялікае й слаўнае пачуцьцё! Што да мяне, я стараюся разбудаваць практыку, гэта доўгі й сумны занятак, увесь час угору, але даю рады».

1937, сьнежань. «1. Практикую хірургію ў Кліўлэндзе, а таксама працую над нехірургічным лячэньнем язвы. 2. Летась быў абраны прэзыдэнтам Паўночна-Цэнтральнага клінічнага таварыства. 3. Шчасьліва жанаты — адзначаю дзясятую гадавіну шлюбу. 4. У якасьці доказы магу выставіць хлопчыка васьмі гадоў і дзяўчынку шасьці гадоў».

1941, студзень. «Займаюся хірургіяй у Кліўлэндзе. Таксама працую над дасьледаваньнем бактэрыцыднага ўзьдзеяньня халодных ультрафіялетавых промяняў».

1942, сьнежань. «Мая заява на вайсковую службу ў якасьці лекара адхіленая, і я перажываю. Але я далучыўся да Кліўлэнд Грэйз, найстарэйшай вайскавай арганізацыі ў Агаё. Я таксама лекар акруговай прызыўной камісіі й

такім чынам раблю свой унёсак у нашыя вайсковыя высылкі».

1944, студзень. «Хірург на абарончым заводзе, а таксама лекар у прызыўной камісіі, плюс прыватная практыка. Па-ранейшаму жанаты, хаджу ў Першую эвангеліцкую царкву й палюю на качак у вольны час, якога няма».

1945, студзень. «Практыкую хірургію. Таксама працую хірургам на двух абарончых заводах. Выкладаю ў нядзельнай царкоўнай школе. Кліўлэндзкія вэтэраны-мэдыкі ўключаныя ў склад міліцыі. Для адпачынку перарабіў човен у схованку для паляваньня на качак і спадзяюся на добрае паляваньне, калі надвор'е стане такім самым суворым, як у Расеі».

1946, сьнежань. «Шкада, што не змагу прыехаць на сустрэчу АРА. Учора Ралф-малодшы пайшоў на заняткі ва ўнівэрсытэт. Што да мяне: выступаў на хірургічнай сэкцыі Амэрыканскай мэдычнай асацыяцыі ў Сан-Францыска, маю запросіны выступіць у Вашынгтоне перад таварыствам рэўматолягаў і на сустрэчы Міжнароднага коледжу хірургаў у Дэтройце. Я буду паказваць свой фільм «Запаленьне падскурнага тлушчу як прычына (Ад рэдакцыі: Ралф, пішы друкаванымі літарамі гэтыя чортавы мэдычныя тэрміны!) болю ў крыжы». Надалей выкладаю ў нядзельнай царкоўнай школе».

1949, студзень. «Ці я пісаў, што мяне абралі старшынём царкоўнае рады? Так, я быў старшынём тры гады. А ў студзені мяне абралі прэзыдэнтам клінічнага штату шпіталю Гленвіл. Нядаўна напісаў артыкул пра ішыяс (нэў-

ральгія сядальнай нэрвы), які прыняў часопіс «Хірургія».

1952, красавік. Наш вядучы кліўлэндзкі хірург і настаўнік царкоўнай школы пераехаў у Фларыду: «Перабраўся ў краіну сонца каля году таму з прычыны здароўя. На апошняй сустрэчы Коледжу хірургаў быў уганараваны званьнем сэртыфікаванага «Сябра хірургіі».

1952, красавік. Піша з Фларыды: «Жонка й я цешыліся з 360 сонечных дзён летась. Практыка хірургіі ня надта цяжкая, і маю час на сур'езную рыбалку. Летась аднойчы я амаль перавысіў рэкорд Шэфа ў касьцяной рыбе. Так, яна сарвалася. Тая, што я злавіў, важыла толькі 7 фунтаў 6 унцыяў, так што прыяжджайце ў Фларыду, атрымаеце задавальненне ад выдатнай рыбалкі й пагрэеце старыя суставы».

1953, кастрычнік. «Я ў парадку, дачка сканчае ўнівэрсытэт у Фларыдзе. Сын абароніць дысэртацыю ў наступным месяцы ва ўнівэрсытэце — маёй альма-матэр. Ці можа ён наведаць сустрэчу АРА як мая замена (*Ад рэдакцыі*: Чаму не?)? Я ўзяў на сябе абавязкі кансультанта грамадзкае службы здароўя ў мястэчку Кі-Ўэст».

1957, красавік. «Па-ранейшаму апэрую, працую ў грамадзкай службе здароўя й зьяўляюся кансультантам нацыянальнай службы карантыну. Апроч таго, я хірург у футбольнай камандзе школы Кі-Ўэст — і праца з моладзьдзю робіць мяне маладым. Футбол тут сапраўды сур'эзнае пакліканьне для моладзі, і яны гуляюць да канца. Мая сям'я вырасла: сын дэмабілізаваўся з ваенна-паветраных сілаў у чыне

капітана, дачка выйшла замуж і жыве ў Нью-Ёрку. Яе муж працуе на тэлебачаньні. Рыбалка ў Кі-Ўэст па-ранейшаму выдатная, а клімат проста падарунак нябёсаў».

1959, чэрвень. «Папраўляюся пасья апэрацыі. Вярнуўся на працу як у грамадзкую службу здароўя, гэтак і ў прыватную практыку. Пляную браць удзел у зьездзе Міжнароднага коледжу хірургаў, дзе я паўнапраўны сябра. Мой сын Ралф-малодшы ўжо тры гады працуе лекарам у Нью-Ёрку, на год ад'яжджае вывучаць эндакрыналёгію ў Калюмбійскі ўнівэрсытэт. Дачка Сюзі, цяпер спадарыня Голанд, атрымала стыпэндыю саюзу каапэратараў, мой пляменьнік удзельнічае ў мыльнай опэры «Як сьвет круціцца». І пакуль сьвет круціцца, «комі»⁹¹ робяць усё, што могуць, каб нас паступова зьнішчыць. Спадзяюся, яны зьвернуць увагу на пасланьне прэзыдэнта Эйзэнгаўэра праз спадарожнік: «Мір на зямлі, добрая воля паўсюдна».

1965, травень. «Мой найпрыемнейшы ўспамін пра Шэфа падчас цырымоніі інаўгурацыі. Калі мая жонка й я былі рэкамэндаваныя як араміды, ён усміхнуўся, і мы адчулі сябе як дома! Я па-ранейшаму працую ў гарадзкой службе здароўя Кі-Ўэсту. Жонка памерла ў 1955, і я больш не жаніўся. Мой сын Ралф працуе ў Францускім шпіталі Нью-Ёрку й выкладае мэдыцыну ў Калюмбійскім ўнівэрсытэце».

⁹¹ Скарот ад «камуністы».

Доналд Ліндсэй, Віцебская акруга

1923, сьнежань. Быў у Буфала, апошні раз бачылі яго сярод вялікага войска паляўнічых. Зь ім справа сур'ёзная, бо ўжо ёсьць спадарыня Ліндсэй — з Парыжу.

1925, ліпень. Інспэктар збожжа й перавозак кампаніі «Fidelity», Буфала, Нью-Ёрк.

1930, люты. Танаванда, штат Нью-Ёрк. «Як сябру амэрыканскай мытнай памежнай службы, мне прыемна зноў працаваць пад кіраўніцтвам нашага Шэфа, асабліва ў важнай і цяжкай справе забароны алькаголю, якая перад ім стаіць. Як мытны службовец, не магу падтрымаць ідэю праводзіць наступную сустрэчу АРА на Ніягарскім вадаспадзе. Бо тады нам давялося б сканцэнтраваць усіх мытнікаў там, каб ахоўваць мяжу».

Джон Мэйтланд, кіраўнік Гомельскай акругі, люты 1922 — чэрвень 1923

1923 год, сьнежань. Адрас: Кручэўская, 11, Гомель. Яшчэ адзін аптыміст, хаця ён уклаў ня грошы, а толькі самога сябе. Калі АРА была зьліквідаваная, Губсаюз ухапіўся за Мэйтланда, і цяпер ён дапамагае адбудоўваць Гомель. У Мэйтланда павінна быць флегматычная ўчэпістасьць кокні⁹², якога ня выкурыць з акопу,

⁹² Мянуска прадстаўніка лёнданскіх сярэдніх і ніжэйшых слаёў насельніцтва.

альбо ён церпіць ад нейкага суму, і толькі пакутніцтва можа яго аблегчыць.

(Пазьней: ён выехаў — за мінусам таго, што ён прывёз.)

Г'ю Рамсэй, Гомельская акруга

1923, сьнежань. Г'ю Рамсэй прывёз дахаты спадарыню Рамсэй з Гомелю. Ён не выходзіў на сувязь — верагодна, мае працу.

1925, кастрычнік. Ягоны паштовы адрас — Амэрыканскі легіён, Парыж. Рамсэй адзін зь нямногіх, хто вяртаўся ў Расею й наведваў Маскву, Гомель і іншыя месцы. Але гэта было летась.

1926, люты. Рамсэй піша: «Я атрымаў бюлетэнь АРА й прачытаў ад дошкі да дошкі». Мы любім атрымліваць такія лісты. Рамсэй займаецца рэкламай у Вашынгтоне.

1926, сьнежань. «1 кастрычніка я меў надзвычайнае задавальненьне — прынёс прысягу як прафэсійны віцэ-консул Злучаных Штатаў. Сустрэўся зь дзяржаўным сакратаром ЗША, абедаў разам зь сябрамі Асацыяцыі міністэрства замежных справаў і пачаў падрыхтоўчы курс у Дзярждэпартаманце».

1929, люты. Працуе ў амэрыканскім кансуляце ў Штутгарце, Нямецчына.

1932, кастрычнік. Пасьля амаль трох гадоў у Цюрыху атрымаў прызначэньне на пасаду віцэ-консула ў Мюнхэне.

1965, травень. Працуе амэрыканскім кансулам на Бэрмудах.

Сэдрык Сьміт, Менская акруга

1923, сьнежань. Вось чалавек, які можа зарабіць на жыцьцё дзякуючы сваёй унівэрсытэцкай адукацыі. Ён гуляе ў прафэсійнай футбольнай камандзе й вельмі добра зарабляе. Цяпер пакутуе на пералом лучка⁹³.

1929, люты. Піша, што жыве ў Пітсбургу, штат Пэнсільванія.

Чарлз Ўілабі, кіраўнік Менскай акругі, кастрычнік 1922 — чэрвень 1923

1923, лістапад. Ўілабі цяпер выдавец, раней спецыялізаваўся ў газэтай рэкламе. Ўілабі кажа, што ня хоча працаваць. Цяпер ён купіў газэту ў Луізіяне ці Місысыпі, ці ў нейкім іншым штаце, дзе ня надта ўлягаюць і пераймаюцца. Мяркуючы паводле велічыні места, працы будзе няшмат.

1925, кастрычнік. Выканаўчы рэдактар сеткі газэт у паўднёвым Місысыпі. Ад лістапада 1923 Ўілабі ў Гетысборгу й будзе заставацца там, «бо Місысыпі апярэдзіць эканамічна Флорыду да канца наступнага году».

⁹³ Пасьля страйку ў АРА й вымушанага ад'езду зь Менску Сьміт быў накіраваны на працу ў Арэнбург. Падчас кароткага знаходжаньня ў Маскве ён пазнаёміўся зь мясцовай сакратаркай-перакладчыцай штаб-кватэры АРА Маргарытай Аранэт, якая неўзабаве папоўніла доўгі сьпіс «расейскіх жонак АРА». Вяселье згулялі ў кастрычніку 1923 у Амэрыцы.

1926, сьнежань. Прысьвячае вольны час выхаваньню расейскіх ваўкарэзаў, адзін зь якіх заваяваў тры прызы на выставе сабак у Новым Арлеане й на кірмашы ў Тэнэсі⁹⁴.

1927, кастрычнік. Чарлз Ўілабі, былы кіраўнік Менскай акругі АРА, памёр 20 чэрвеня ў шпіталі ў Новым Арлеане пасьля кароткай хваробы. Сп. Ўілабі працаваў 18 месяцаў у Маскве, Адэсе й Самары перад тым, як узначаліць працу ў Менску. Яму было 43 гады. У сп. Ўілабі было шырокае кола знаёмых сярод пэрсоналу АРА, і яны глыбока засмучаныя весткай пра ягоную сьмерць. Пахаваньне праходзіла ў родным месьце Ўілабі Джоўзвілі.

Джордж Шрэмэл, Менская акруга

...Ліст прыйшоў электроннай поштай на маё імя ў Гувэраўскім інстытуце — і прозьвішча ў зваротным адрасе належала супрацоўніку Менскай акругі АРА: Шрэмэл. Толькі ініцыялы розьніліся: таго Шрэмэла, які працаваў у Беларусі, звалі Джордж. У электронным адрасе першая літара была R:

⁹⁴ Некалькі амэрыканскіх газэт надрукавалі аповед Ўілабі аб прыгодах вяртаньня ў Амэрыку з двума ваўчанятамі, якіх ён вёз як трафэі: з Масквы ён даехаў да Менску й паспрабаваў выехаць у Рыгу, але латыскія памежнікі не прапусьцілі. Давялося накіравацца ў Літву, адтуль у Галандыю. Ваўчаняты вылі, Ўілабі высялялі з гатэляў, ён мусіў начаваць на вакзалах; пасьля зьвяры прагрызьлі скураныя чамаданы, але ўрэшце ўся кампанія дабралася да Нью-Ёрку. Гісторыя з ваўчанятамі заняла дзеве траціны артыкула, апошняя частка апавядала пра дзейнасьць АРА ў Менску.

Менскія дзяўчаты зьвярталі ўвагу на элегантнага джэнтэльмана Джорджа Шрэмэла

Шаноўны сэр:

Мяне завуць Робэрт Шрэмэл, я першы сын Гордана Шрэмэла. Ён папрасіў напісаць вам у справе вашага ліста, дзе вы цікавіліся гісторыяй маіх дзеда й бабулі. Мой бацька прасіў перадаць, што ён і ягоны брат Доналд гатовыя дапамагчы вам чым толькі можна. Яны вельмі цікавяцца, якую інфармацыю вы маеце пра час, калі іхныя бацькі працавалі ў Менску.

...Джордж Шрэмэл працаваў у Менску ад студзеня да жніўня 1922. З архіўных дакументаў я ведаў, што ўвосень ён захварэў і выехаў лекавацца ў Бэрлін. У Беларусі засталася спадарыня Шрэмэл — менская дзяўчына, зь якой сакратар акругі зарэгістраваў шлюб. Бюлетэнь АРА зьмяшчаў даволі шмат звестак пра Джорджа Шрэмэла.

1923, сьнежань. Амэрыканская амбасада ў Парыжы паслала Шрэмэла ў якасьці аташэ пры спецыяльнай місіі Злучаных Штатаў у Лязане на мірнай канфэрэнцыі па Блізкім Ўсходзе. Ён працаваў зь місіяй тры месяцы, яшчэ тры месяцы езьдзіў па Нямеччыне й вярнуўся дахаты.

1925, ліпень. Шчасьліва жыве ў Мілўокі як галіновы аўдытар вытворчасьці, якая робіць Мілўокі знакамітым (бровары). Спадарыня Шрэмэл, якую многія памятаюць з працы АРА ў Менску, таксама шчасьліва жыве ў Мілўокі.

1929, люты. «Я па-ранейшаму бугальтар у кампаніі напояў, як і пяць папярэдніх гадоў. У мяне яшчэ адзін сын, Гордан, і многія ведалі

ягоную маці, якая паходзіць зь Менску. Я й сям'я ў найлепшым здароўі».

1930, ліпень. Шрэмаў хоча звязца з доктарам Вілі зь Менску, з Мэйтландам з Гомелю й ягоным сакратаром Рамсэем.

...Унук Джорджа Шрэмаў Робэрт прыслаў мне тэлефонны нумар свайго бацькі. Я пазваніў у мястэчка Ўэст-Алес у штат Вісконсін Гордану Шрэмаў:

Мой бацька пазнаёміўся з маёй маці ў Менску, калі працаваў там у АРА. Яе дзявочае імя — Ганна Пылкоўская. Яна нарадзілася ў 1900 годзе, бацька быў на пяць гадоў старэйшы. Я нарадзіўся ў Амэрыцы, у 1926 годзе, мой брат Доналд — у 1928. Маці гаварыла па-польску, парасейску й яшчэ на нейкай мове. Што яшчэ — яна была праваслаўная, бацька — каталік. У Амэрыцы яны пайшлі да царквы, каб яшчэ раз узяць шлюб. Бацьку падабаліся прыгожыя жанчыны. У маці былі глыбокія чорныя вочы, яна вельмі любіла музыку, любіла, каб навокал было весела.

...У сямейным архіве захоўваецца пашпарт АРА, які меў Джордж Шрэмаў, перапіска, фатаздымкі. Гордан Шрэмаў паабяцаў зрабіць копіі й прыслаць мне, а я паслаў яму звесткі пра ягонага бацьку, якія адшукаліся ў архіве.

1932, кастрычнік. «Файна выплываю ў гэтыя часы, што завуцца дэпрэсіяй. Насамрэч я больш заняты й працаваў летась як ніколі раней.

Джордж не ўстаў перад прыгажосцю 22-гадовай Ганны Пылкоўскай

Інакш кажучы, мой прыемны 8-гадзінны працоўны дзень ператварыўся ў 12 гадзінаў напружанай працы. Удалося падвоіць леташні гадавы даход і ўтрымацца ад небяспекі патрапіць у чырвоную зону. Мая цудоўная кватэра-бунгала з мноствам розных ультрамадэрных выгодаў дабудаваная, і мы ўехалі туды разам з хлопцамі. Во! — як нам падабаецца! Адчуваю сябе падцягнутым як скрыпка й свежым як рамонак — і гэтаксама мая сям'я. Цяпер, як я ўладкаваўся, зьдзімаю пену з халоднага кувля цудоўнага піва «шліц» — на здароўе!»

1944, студзень. Ліст на блянку з выявай канарэйкі й тытулам «Зарэгістраваны настаўнік сьпеваў» і пячаткай. «Пайшоў мой дваццаты год бугальтара ў бровары, і кожны раз у дзень заробку я падзяляю яго на дзье часткі — на ваенны заём і на падаткі, але заўсёды неяк даю рады. Чыстапародныя сьпеўныя канарэйкі — маё хобі. Найлепшыя пажаданні ўсім арамітам Менскага рэгіёну — д'ябальскае месца быць там цяпер»⁹⁵.

1949, студзень. «Адна з найвялікшых падзеяў майго жыцця — набліжэнне 25-й гадавіны шлюбу з маленькай дзяўчынай, якую я

⁹⁵ Джордж Шрэмэл меў вайсковы досвед — быў старэйшым сяржантам у часе першай усясветнай вайны, ваяваў у Францыі. «Д'ябальскае месца» — даволі блізкая да рэальнасці ацэнка Менску ў 1944. Праз год старэйшы сын араміта Шрэмэла, Гордан, сам апынецца ў д'ябальскім месцы: у складзе амэрыканскага войска ён будзе ў Хірасіме. Малодшы сын, Доналд, будзе ваяваць у Карэі. Абодва сыны мянчанкі Ганны Пылкоўскай і супрацоўніка АРА Джорджа Шрэмэла вернуцца са сваіх войнаў дахаты.

сустрэў у Менску. Мы плянуем адправіцца ў працяглае падарожжа па ціхаакіянскім узбярэжжы наступнай восеньню. Таксама ў жніўні будзе 25 гадоў маёй працы бугальтара ў бровары. У мяне двое дарослых сыноў, абодва высокія й прыгожыя, старэйшы вучыцца ў каледжы. Маё хобі — сівагракі. За апошнія 25 гадоў я таксама ўведаў больш чым звычайна пра сьпевы сівагракаў, і цяпер я сэртыфікаваны судзьдзя Асацыяцыі канарэйкавых судзьдзяў і лічуся адным з найлепшых міжнародных судзьдзяў сівагракаў. Хобі несапраўднае, калі вы ня ёсьце ягоным нявольнікам, — ці ня так?»

...Тэлефонная размова з сынам Джорджа Шрэмэла Горданам нагадала, што сьвет ня такі ўжо вялікі й падзеі аднаго лёсу часам рэхам гучаць у іншым:

У нашай сям'і зь Беларуссю звязана яшчэ адна гісторыя. Мой брат Доналд таксама ажаніўся зь дзяўчынай зь Менску — ужо пасьяла вайны. Гэта быў трагічны шлюб — яна была ў канцлягеры, і гэта яе прыгнятала. Яна скончыла самагубствам.

...Нягледзячы на ўдары лёсу, супрацоўнік беларускай акаругі АРА Джордж Шрэмэл і ягоная менская жонка не гублялі аптымізму. Ён пісаў у бюлетэнь АРА:

1959, красавік. «Усё ў парадку, здароўе добрае — мне падабаецца цяжкая праца. Мінным летам правялі адзін месяц на ціхаакіянскім узь-

бярэжжы, у Сан-Францыска й Оклэндзе, і падарожнічалі па ваколіцах. Найлепшыя пажаданьні ўсім зь менскага штабу АРА».

1965, травень. Вось чалавек, які ня пойдзе на пэнсію зусім, калі зможа: «Ва ўзросьце 65 гадоў пайшоў на пэнсію з бровару, здаў экзамэн і апошнія пяць гадоў працую ў фінансавым аддзеле муніцыпалітэту Мілўокі. Цяпер я набліжаюся да 70, і зноў перада мной абавязковая пэнсія. Шкада, бо я надзвычай актыўны й фізычна ў добрай форме. Маю энэргію й амбіцыяў гэтулькі, што будзе цяжка заправоліцца пасля сапраўднага выхаду на пэнсію. Некалькі гадоў займаюся фатаграфіяй, на апаратуры вялікага фармату, і стаў сябрам фатаграфічнага таварыства Амэрыкі. Я ўпэўнены, што іншыя сябры АРА шкадуюць разам са мной з нагоды спынення выхаду бюлетэня АРА».

...Ганна Пылкоўская, менская жонка Джорджа Шрэмэла, памерла ў 1974 годзе. Сам араміт Джордж Шрэмэл перажыў яе амаль на пятнаццаць гадоў — ён памёр у 1988 годзе ва ўзросьце 93 гадоў.

Зьвесткі, зафіксаваныя ў бюлетэні АРА, розняцца й аб'ёмам, і частатой зьяўленьня, і ахопам часу. Прозьвішчы двух супрацоўнікаў Віцебскай акругі, Эдварда Рэмі й Джона Макмілана, увогуле ня згадваюцца. Загадкай застаецца праца Джона Мэйтланда ў Гомелі. Чаму? Хацеў дапамагчы новаму будаўніцтву, не хацеў адразу вяртацца ў Амэрыку, ці была там якая-

небудзь рамантычная гісторыя?.. Якіх дзяцей усынавіла ў Менску спадарства Ўілабі?.. Дзе цяпер нашчадкі менскай дзяўчыны, якая выйшла замуж за лекара Вілі?.. Як склаўся лёс гомельскай жонкі дыплямата Рамсэя?..

Многія падрабязнасьці беларускага пэрыяду АРА схаваныя ў мясцовых архівах, дагэтуль зачыненых для дасьледнікаў. Не адшукаліся пакуль усе нашчадкі беларуска-амэрыканскіх сем'яў.

Хто ведае, калі-небудзь і яны змогуць наведаць Беларусь, дзе пачыналася гісторыя іхных сем'яў — і ім будзе чым ганарыцца.